

TÜRKİYE’DE İLETİŞİM BİLİMLERİ: BATI DÜŞÜNCESİNİN EGEMENLİĞİNDEN ÖZGÜNLÜĞE

Korkmaz ALEMDAR*

Özet

Bu makalede, Türkiye’de iletişim eğitiminin ve iletişim araştırmalarının durumu tarihsel boyutu içinde, söz konusu alanın günümüzde de varlığını sürdürmekte olan çocukluk hastalıkları eksen alınarak eleştirel bir gözle değerlendirilmiştir. Türkiye’de iletişim teknolojileri gibi, iletişim eğitimi ve çalışmalarının da Batılı toplumlarda üretilmiş düşünce ve araştırmalara bağımlı oluşu, alandaki yetersizliklerin ve sorunların tek değil ama en temel sebeplerinden biri olarak görünmektedir. Söz konusu bağımlılığa ve ülkemizde iletişim alanında gözden kaçırılan tarihsel birikime dikkat çekmeyi amaçlayan bu makalede, Türkiye’nin özgün deneyim ve birikimine dair bazı somut örnekler verilmiş, olumsuzlukların aşılabilesinin ve eksiklerin giderilmesinin yolu olarak kendi birikimine dayanan özgün ve bağımsız süreçlerin geliştirilmesi, tarihsel deneyim ışığında yeni düşüncelerin üretilmesi önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye’de iletişim, iletişim tarihi, iletişim eğitimi, iletişim araştırmaları.

* Profesör Doktor, Girne Amerikan Üniversitesi, İletişim Fakültesi

COMMUNICATION SCIENCES IN TURKEY: FROM HEGEMONY OF WESTERN THOUGHT TO ORIGINALITY

Korkmaz ALEMDAR*

Abstract

In this study, the condition of Turkey's communication education and communication researches in historical perspective has been critically evaluated based on childhood diseases, which are still in existence today. Just as communication technologies in Turkey, communication education and studies are dependent on ideas and researches generated in Western societies, which seems to be the one of the most basic reasons for the inadequacies and problems in the field but not the only one. In this article, which aims to draw attention to this dependency, and the historical knowledge that has been overlooked in the field of communication in our country, some concrete examples of Turkey's original experience and knowledge are given. It is suggested to develop original and independent processes based on its own knowledge as a way of overcoming the problems, make up for the deficiencies and generate new ideas in the light of historical experience are suggested.

Key Words: communication in Turkey, communication history, communication education, communication research.

* Professor Doctor, Girne American University, Faculty of Communication

Giriş

Bu yazının konusu Türkiye’de yarım yüzyıllık bir geçmişi olan iletişim eğitiminin¹ ve araştırmalarının çocukluk hastalıklarını gözden geçirmek ve gelecekteki yapılanması üzerine düşünmektir. İletişim alanı, başlangıcından itibaren Batı’da, özellikle ABD’de gelişen düşünce ve araştırmaların etkisinde kaldı. Sosyal bilimlerin de böyle bir gelişme çizgisi izlediği dikkate alınırca, bu bağımlılığın iletişim gibi yeni bir alan için şaşırtıcı olmadığı söylenebilir. Batı’da yazılanları anladığımız kadarıyla gelişmeleri açıklamada kullandık. Sahip olduğumuz tarihin, edebiyatın, toplumsal gelişmelere ilişkin araştırmaların peşinden gitmek, keşfetmek, iletişimi açıklamak için kullanmak yerine Batı’da üretilen düşüncelerin yol göstericiliği ile uzun yıllar geçirdik. Bunları öğrendik, öğrenmeyi sürdürüyoruz ama artık kendi kaynaklarımızın bizi özgün ve bağımsız düşünce üretmeye götürebileceğini dikkate almak zorundayız. Teknolojik gelişmelerin dayattığı bağımlılığı bir kenara bırakıp, özgün işler yapmanın yollarını aramalıyız. Bu yazının bir amacı da ülkemizde iletişim alanında gözden kaçırılan birikime dikkat çekmektir. Dünün koşullarında dikkat edilmeyen, farkına varılmayan bilgi birikiminin keşfedilmesi, değerlendirilmesi, geliştirilmesi gelecek için öğretici ve yol göstericidir.

Başlangıç: Günahlar Daha Fazla

Türkiye’de gazete ve gazetecilik üzerine düşünme alışkanlığının olmadığı bir dönemde bir Türk gazetecisi, Ahmet Emin Yalman, ünü sonraki yıllarda daha da artacak olan ABD’deki Columbia Üniversitesi’nde doktora yapar (Yalman, 2018)². Doktora tezi, 19. yüzyılın sonlarından itibaren artan eğitim ve misyonerlik faaliyetleri yüzünden/sayesinde Türkiye ile ilgilenmeye başlayan Amerikalılar a Türk basını hakkında bilgi vermek üzere yazılmıştır ve Türk

---

¹ İlk girişimi Darülfünun yapar. 1931 Basın Yasası sorumlu yazı işleri müdürlerine yükseköğrenim şartı getirince, gazetecilik okulu açılması gündeme gelir. Yasanın öngördüğü koşul kaldırılınca gazetecilik eğitimi başlatma girişimi de sonuçsuz kalır. Gazetecilerin eğitimi konusu yirmi yıl sonra İstanbul Üniversitesi’nde Gazetecilik Enstitüsü’nün (1950) kuruluşu ile yeniden gündeme gelir. Bundan 15 yıl sonra dört yıllık yükseköğrenim Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu’nda başlar (1965). Bu kurum önce öteki basın yayın yüksekokullarına, sonra da iletişim fakültelerine örnek oluşturacaktır.

² Yalman’dan sonra gazetecilik eğitimi için ABD’ye gidenler Zekeriya ve Sabiha Sertel’dir. Bu olanağı Halide Edip, Arnavutköy Amerikan Kız Koleji mütevelli heyeti üyesi iş adamı Charles Crane sayesinde yaratır. 1919 yılında Sabiha ve Zekeriya Sertel, New York’a eğitim görmeye giderler (Alemdar, 2014). Serteller büyük kızları Sevim’i de eğitimi için ABD’ye yollayacaktır. New York’taki Columbia Üniversitesi’nde okumasını isterler. Ancak eğitim ataşesi Ragıp Nureddin onu Missouri’ye yönlendirir. Aile bundan rahatsızlık duyar. Sabiha Hanım, sorunu çözmek için ABD’ye gider ama değişiklik gerçekleşmez. Sevim Sertel, gazetecilik eğitimini Missouri’de tamamlar (Sertel, 1969: 194-198).

basını üzerine yapılmış ilk çalışmadır. O günden sonra da çok uzun süre iletişim üzerine sistemli düşünme ve bilgi üretme konusu gündeme gelmemiştir. Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu’nun 1965 yılında kuruluşu önce eğitimin, sonra akademik çalışmaların gündeme gelmesini sağlayacaktır. Bu yıllarda, iletişim bilimlerinin gelişimini belirleyen iki etkenden söz etmek olasıdır. Birinci etken teknolojik gelişme ile ilgilidir. İletişim eğitiminin başladığı yıllarda Türkiye’de teknolojik gelişmelerin olanaklarından yararlanılmaya başlandı. Önce televizyon yayıncılığı başladı (1968), hızla gelişti; renklendi (1984). Video (1980) ve telefon (1990) yaygınlaştı. Ticari radyo televizyon yayıncılığı başladı (1990), internet (1993) hızla gelişti. Cep telefonlarının kullanımının ve sayısal iletişimin ivme kazanması da son yılların gelişmeleridir.³

İletişim eğitiminin başladığı yıllarda mesleğin öğretilmesi, gelişmelerin izlenmesi, anlaşılır kılınması gibi temel uğraşların yanı sıra iletişime ilişkin daha temel/kalıcı düşüncelerin üretilmesi mümkün olmamıştır. Çünkü hem böyle bir beklenti hem de buna olanak verecek bir birikim yoktur. En çok yardım etmesi beklenen tarih ve sosyolojinin iletişim alanına katkısından pek söz edilemez.⁴ 19. yüzyıldan beri gelişen basın ilgilerini çekmemiştir. Türkçe okuryazarlığın geri kalmış olması, bunun kültürel gelişmeye etkileri de merak edilen konular arasında değildir. Kutsal kitabın dilinin bizimkinden farklı olmasının sonuçlarını önemseyen de pek yoktur. Yol gösterebilecek bilim dallarının da kendi sorunlarıyla uğraşması iletişimi kendi başına bırakmıştır. Bunun doğal sonucu, teknolojik gelişmeleri sağlayan ülkelerde üretilen düşünceler, teknolojiyle birlikte ülkemize de gelmiş ve kullanım alanı bulmuştur.

İletişim bilimlerinin gelişimini etkileyen ikinci etken iletişim eğitiminin kendisidir. Akademik eğitim, UNESCO ve basın örgütlerinin üniversitelerle yaptıkları görüşmeler sonucu Ankara Üniversitesi’nde başlamıştı. Kuruluştaki sağlanan basın/üniversite işbirliği sonraki yıllarda sürdürülemedi. Özerk üniversite, eğitimi kendi anladığı biçimde yürüttü. Kamu yönetimine eleman yetiştirme tekeline sahip Siyasal Bilgiler Fakültesi’nin iletişim eğitimi için herhangi bir kurumla işbirliği yapma gereği duyduğu söylenemez. Fakültenin seçkin eğitim kadrosu (Bahri Savcı, Nermin Abadan-Unat, Şerif Mardin, Mümtaz Soysal, Safa Reisoğlu, İlhan Öztrak, Şeref Gözübüyük, Fahir Armaoğlu, Reşat Aktan, Feyyaz Gölcüklü, Suat Bilge, Mehmet Gönübol, Cahit Talas, Bedri Gürsoy, İsmail Türk, Bülent Daver, Suat Bilge, Cevat Geray, Orhan Türkay, Ahmet Demir; yine Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi’nden Gündüz

---

³ İlgili gelişmelerin ayrıntıları için bkz: (Atabek, 2018: 122-144).

⁴ Şerif Mardin (*Din ve İdeoloji*-1969) ve Niyazi Berkes’i (*Türkiye’de Çağdaşlaşma*-1973) hariç tutmak gerek.

Akıncı, Tahir Çağatay) iletişim eğitimine destek verdi ama kimse konularını iletişimle ilintilendirme gereği duymadı. Örneğin Şerif Mardin siyasi düşünceler tarihinin yanı sıra doktora tezi nedeniyle ilgilendiği Jön Türk basını; Mümtaz Sosyal anayasal gelişmelerin yanı sıra yakından bildiği, katkıda bulunduğu, *Kadro* geleneğini sürdüren dergi yayıncılığını ve düşün yaşamı üzerindeki etkilerini anlatabilirdi. Maliye dersinde geleceğin iletişimcilerine bütçe okuryazarlığı öğretilbilirdi. İktisat (makro, mikro, para, kredi konuları) iletişimcilerin gelişmeleri anlayıp anlaşılır kılmalarına yardım edecek bir biçimde aktarılabilirdi. Sosyal politika ve emek konuları iletişim dünyası özelinde ele alınabilirdi. Sosyoloji, Tahir Çağatay'ın daha o tarihlerde üzerinde düşünmeye başladığı iletişim sosyolojisine dönüştürülebilirdi. Türkçe ve edebiyat dersleri iletişim bağlantısı ile daha sevimli ve öğretici hale getirilebilirdi. Bu eksikliklerin o dönemde kimse farkında değildi; iletişim eğitimi üzerine düşünülmediğini ve gereğinin yapılmadığını ancak bugün düşünabiliyoruz. Ama bu yıllarda Nermin Abadan-Unat'ın gazeteciliğin gelişim safhalarını merak edip araştırması akılda kalan bir çabadır ve sözü edilen seçkin kadronun aslında daha iyi bir iletişim eğitimini planlayabileceğini de düşündürmektedir.

İletişim eğitimi, ilk yıllarında SBF programının yanı sıra seçkin bir kadro (İlhan Usmanbaş, Metin And, Turan Erol, Raci Temizer, Şevket Evliyagil) ile yürütülen genel kültür dersleriyle desteklendi. Ancak böyle bir ortamda meslek eğitimi (gazetecilik, halkla ilişkiler, radyo-televizyon) gelişemedi. Program sonraki yıllarda mesleği öğretmeye dönük derslerle donatılsa da, bu yön hep uygulama deneyimi olmayan ya da uygulamayı küçümseyen akademik kadrolar tarafından yürütüldüğü için öğretilen/öğrenilen konular olamadı. SBF geleneği ağır bastı; "kuramsal" konular ön plana çıktı. Bunların dayanak bulacağı tarih ve sosyolojinin katkıları yetersiz kalınca iletişim eğitimi ve araştırmaları kaçınılmaz olarak teknolojiyi geliştiren Batı toplumlarının düşünce egemenliği altına girdi. Daha doğrusu koşullar ve bilgi birikimi bu sonucu yarattı. Sözü edilen konular yıllar sonra iletişim eğitimine dönük eleştirinin ötesinde, iletişim adı altında yapılan eğitimin özünde yetersizliğinin farkına varılmasının dışavurumudur.

Sonraki yıllarda teknolojinin gelişimi ve Türkiye'ye girişi daha da hızlandı. Bugün internet ve onun sağladığı olanaklarla gelişen ve yaygınlaşan iletişim pratikleri yeni medya uygulamaları adıyla iletişim fakültelerinin yeni bölümlerini oluşturmaya başladı. Yeni medya konusunda da, teknolojiyi geliştiren ülkelerin konuya bakışları bizim neyin üzerinde nasıl düşüneneğimizi belirliyor. Oysa biz 18. yüzyıldan bu yana hep *yeni medya* ile karşı karşıyayız. Gazeteden başlayarak tanıştığımız bütün iletişim araçları bizim için "yeni"ydi. Yeniye çok eskiden beri kullanan, geri kalmış/gelişmekte olan/periferide bulunan/güney ülkelerinden biriyiz. Bu konumumuzla, kapitalist gelişmeyi bağımlı ilişkilerle

yaşayan ülkelerdeki gelişmeleri irdeleme konusunda çok zengin bir birikime sahibiz. Örneğin gazetenin, beraberinde basın özgürlüğünü getirmediğini yaşayarak öğrendik. Bugün hâlâ Batı’daki özgürlük anlayışının çok gerisindeyiz ve bunun farkına varmak istemiyoruz. Çünkü kendi toplumsal gelişme tarihimizi çok da merak etmiyoruz. Örneğin İkinci Meşrutiyet sonrasında hangi toplumsal koşulların gazeteyi yaygın bir iletişim aracı haline getirdiğini bilmiyoruz. Bunu merak etmediğimiz ve incelemediğimiz için 1990’lı yıllarda çok sayıda radyo ve televizyon kanalının kurulmasını da sorgulamıyoruz ve farklı dönemlerdeki gelişmeler arasında bir bağlantı olup olmadığını söyleyemiyoruz. Dahası İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra radyo ve televizyonun, yakın zamanlarda da internetin toplumsal değişim/dönüşüm (modernleşme) aracı olarak sunulmasını inandırıcı buluyoruz. UNESCO’nun kitle iletişimini modernleşme aracı olarak sunmasını ve bu yönde izlediği politikalarını destekliyoruz.⁵ Bu uygulamaların deneyimlerimizin tam tersi sonuçlar verdiğini dikkatten kaçırıyoruz. Osmanlı İmparatorluğu’nun gazeteyle tanıştığı 18. yüzyılın sonlarından itibaren Türkçe ve başka dillerde (Fransızca, Ermenice, Rumca, İngilizce, Almanca, İtalyanca) gazete yayınlanmasının imparatorluğun modernleşmesine değil, parçalanma sürecine katkıda bulunduğunu düşünmüyoruz. Cumhuriyet döneminde İstanbul gazetelerinin modernleşme sürecine direnen propaganda aracı haline geldiklerini göz ardı ediyoruz. Çok partili siyasal yaşama geçildiğinde de modernleşme adı altında toplumsal geriliğin savunusunu yaptıklarını yeterince anlatamıyoruz. Yeni medyanın özellikle Gezi olayları sırasında yaygın kullanımının yarattığı umutları hatırlıyoruz ama toplumsal tabanı olmayan hareketlerin sonunda etkisiz kaldığını görmek istemiyoruz. Kısaca yaşadıklarımızın bize öğrettiği basit bir gerçek var: İletişim toplumsal dönüşümü yaratan/sağlayan bir güç değil; toplumsal dönüşümün sonucu olarak biçimlenen ve var olan koşullara göre gelişmelere destek ya da köstek olan bir etkinliktir. Böyle önemli bir deneyime sahip olunan bir ülkede, iletişim bilimlerinin bunları anlaşılır bir biçimde ortaya koyamaması ancak bilimsel birikimin yetersiz olmasıyla açıklanabilir. Bu yetersizlik ortadan kalktığında gelişmelere yön veren ülkelerin dayattığı bilgilerin yanıltıcı, geçersiz ve yanlı olduğunu kanıtlama olanağımız artacaktır. Bunu yapabilmek için de kendi kaynaklarımıza dönmek, hemen her alanda iletişimi anlamaya dönük bilgileri bulmak ve bunları geliştirmek zorundayız.

Sahip Olunanın Farkına Varmak/Kıymetini Bilmek

İçinde bulunduğumuz koşullar iletişim alanını anlayabilmek ve açıklayabilmek için Batı’da üretilen bilgilere ihtiyacımız olduğunu düşündürüyor. Bu

---

⁵ UNESCO’nun iletişim politikaları için bkz: (Uzun, 2010).

çok yalın anlatımıyla toplumsal geriliğimizin sonucudur. Kanaat önderlerimiz vardı ama onların kimler olduğu, hangi işlevleri yerine getirdiği konusunda üretilmiş bilgimiz yoktu. İletişim sürecimizin iki aşamalı olduğunun farkında değildik; önce gazetenin sonra televizyonun önemli olduğunu araştırmalardan değil, kamuoyunu etkilemek için onları kullanan siyasi önderlerin konuşmalarından öğrendik. Evimizdeki televizyonun çocuklarımıza bakıcılık yaptığını bize gözlemlerimiz değil, Batı’da yapılan araştırmalar öğretti. “Söz gümüşse sükut altındır” deyişi suskunluk sarmalını akıl etmemize yol açmadı. Yanlış anlamalar/yorumlar da oldu. Batı’da kapitalist sistemin toplumun mutlak denetimi için yarattığı/kullandığı/denetlediği kurumları (devletin ideolojik aygıtlarını) Cumhuriyet yönetiminin yarattığını sananlar oldu. Bu aygıtların Althusser’in kullandığı anlamda son 10 yılda işlev görmeye başladığının farkına varmamış gibi davranmayı yeğledik. Araştırma yapmayı öğrendik ama yaptığımız araştırmaların yaşamımızı neden daha iyi hale getirmediğini anlamış değiliz.⁶

Bütün bunlar bilimsel düşünceye gereksinim olup olmadığı sorusunu da akla getiriyor. Üretmeyen bir toplumun bilimsel bilgiye gereksinimi olamayacağını biliyoruz. Üretimden çok uzun bir süredir vazgeçildiğinin farkındayız. Batı’nın ekonomik, askeri, kültürel sistemine eklemelenmeye karar verdiğimiz 1950’lerden bu yana bu sorunu yaşıyoruz. Toplum sistemli bir biçimde aklını ve emeğini kullanmaktan vazgeçmeye başlayınca, eğitim kurumlarının bilgi ve beceri kazandırma yerine diploma vermekle görevli kurumlara dönüştüğünü gördük. İletişim alanındaki teknolojik gelişme de bu bağımlılığı arttırdı. Bütün gazeteleri birkaç saat içinde basabilecek baskı makinelerinden her gazete kendisi için edinmeye çalıştı. Son yıllarda gazeteler arasında okur kazanmak için başlayan rekabet bile üretimi arttırmadı; başka ülkelerde üretilen ansiklopedilerin dağıtımıyla yetinildi. Büyük gruplar yabancı dergi yayıncılarıyla yaptıkları anlaşmalar yüzünden, ne işe yaradığı belli olmayan lüks baskılı dergileri yayınlamayı yeğlediler. Özgün yayınlar yerine çevirileri yeğlendi. Benzer süreç televizyon için de söz konusudur. Sayıları artan televizyon kanalları yayın içeriğini yabancı dizi, film ve programlarla doldurdular. Batı kaynaklı olmayan düşüncelerin uygulama alanı bulması olanaksız hale geldi. Bütün bunlara toplumsal gelişme konusunda fikri, programı olmayan siyasi partiler izin verdiler ve bunları desteklediler. Ülke bu uygulamalar yüzünden iletişim alanında yoğun bir çevre kirliliği yaşıyor; etraf çöplüğe döndü.

---

⁶ Türkiye’de tartışmalı pek çok konuda bilgi üretildiğini ama bunların paylaşılmadığını (yayınlanmadığını) düşünüyorum. ABD’de de olduğu gibi kamunun öğrenmek istediklerini araştıran ve yayınlayan bir sistemimiz olsaydı, iletişime ilişkin bilgilerimiz büyük olasılıkla daha fazla olacaktı. Bu da araştırmaların gerçekten bir gereksinim olarak değil, göstermelik olarak yapıldığını düşündürüyor.

Bunlar yaşadıklarımızın kısa bir özetidir. Artık olumsuzlukların geride kalması gerekiyor. Çünkü birikimimize baktığımızda geçmişte üretken ve akıllı olduğumuz dönemlerin olduğunu da görüyoruz. Dün önemini anlayamadığımız gözlemleri, anıları gözden geçirip yeni düşünceler üretmeye çalışmalıyız.

Wilbur Schramm mı Reşat Nuri Güntekin mi?

Ünsal Oskay’ın iletişim eğitimine yaptığı önemli katkılardan biri, *Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş Seçilmiş Parçalar* (1969) adıyla yayınladığı kitaptır. Eğitim için gittiği ABD’den iletişim alanının temel metinleriyle dönmüştür. Bunlar arasında Wilbur Schramm’ın (1985: 99-134) “Haberleşme Nasıl İşler” başlıklı yazısı vardır. Tekrar okuyalım:

(...) Kitle haberleşmesinin sunduklarının belli bir birey tarafından seçilip seçilmemesini belirleyen şey nedir? En kolay cevap vermenin yolu belki de seçmenin Seçimleme Kesiri [Aslı ‘Fraction of Selection’dir. Sosyal psikolojideki anlamı ile, bireyin önündeki alternatiflerden en düşük bedel (cost) ile en yüksek yararı (reward) sağlayacak şekilde bir seçimlemede bulunması sırasında değerlendireceği seçimleme alternatiflerinin ifade edebileceği ‘Seçimleme Kesiri’dir.] tarafından belirlendiğini söylemektir. Yani:

yarar umudu/gerekli çaba

Bu kesirin değerini ya payını arttırarak ya da paydayı küçülterek büyütebilirsiniz. (Burada ise) şunu ifade etmektedir: Birey, bir haber-bildirişim kendisi ile mukayesesi mümkün olan diğer haber-bildirişimlere (communication) oranla bireye daha fazla yarar vadedyorsa veya daha az bir çaba ister gibi görünüyorsa, büyük bir olasılıkla bu haber-bildirişimi tercih eder. Bunun nasıl işlediğini kendi yaşam-denemelerinizden de bileceksiniz. Altı sokak ilerdeki bayi kulübesine gidip daha iyi bir gazete veya dergi alacak yerde, çoğu defa, elinizin altında hazır ne varsa o gazeteyi veya dergiyi okumakla yetinirsiniz. Kesiksiz bir çaba isteyen, sesi zayıf ve parazitli gelen bir radyo istasyonunu dinlemek yerine rahatlıkla dinleyeceğiniz, anlayabileceğiniz başka bir istasyonu açarsınız. Ama haftanın en büyük maçını sadece o cılız istasyon veriyorsa veya en çok sevdiğiniz gazete altı sokak ilerdeki bayide ise, o zaman büyük bir olasılıkla ilave bir çaba göstereceksiniz demektir. Eğer II. Dünya Savaşında işgale uğrayan Fransa’daki yeraltı örgütünde çalışıyor olsaydınız, çok büyük bir olasılıkla, hayatınızı bile tehlikeye atıp, dinlenmesi yasaklanan Müttefikler Radyosunu dinleyecektiniz. Bugünkü durumda sıradan bir program için gece 2’ye kadar radyonun başına oturup radyo dinlemezsiniz, ama saatlerce radyonun başından ayrılmamakla Normandiya çıkarmasının ne zaman başlayacağını veya başkan seçimini kimin kazanacağını öğrenebileceğinizi umduğunuz zaman -çoğunun yaptığı gibi- muhtemelen siz de ilave bir çabada bulunursunuz. Burada belirtilmesi son derece önemli nokta, tam tamına aynı seçimleme kesirine sahip iki alımcının hiçbir yerde bulunmadığıdır. (Ne kadar yakın kesirlere sahip olurlarsa olsunlar) içlerinden biri Milton Berle’yi okumaktan daha büyük bir yarar umuyor olabilir. Veya birisi, altı sokak ilerdeki bayi kulübesine yürümeyi, öbürüne göre, daha az çaba isteyen bir iş sayabilir. Kitle haberleşmesindeki dinleyici, okuyucu veya seyirciyi belirleyen, bu kesrin belli bir durumda bireylerin gözündeki değeridir.

Schramm’ın sözünü ettiği konuyu Reşat Nuri Güntekin *Anadolu Notları*’nda şöyle anlatır:

Adana’da bir oteldeyim. Gece oldu mu posta geliyor, biraz sonra da ince bir çocuk sesi pencerenin önünde “Cumhuriyet... Akşam...” diye bağırmağa başlıyor.

Bir akşam bu ince ses kesiliverdi. Yemeğe çıkıyordum. Köşebaşında rastgeldim. Elleri boştu. -Hani gazete? dedim.

Küçük:

-Amca bize gayri gazete vermiyorlar, dedi ve gazetenin satıldığı dükkanı bana uzun uzun tarif etti. Otelden en aşağı on beş yirmi dakika uzakta çarşı ortasında bir tütüncü dükkanı imiş. Ne ise birkaç kişiye yol sorduktan sonra dükkanı bulabildim. Satıcı iki gazete için benden on yerine sekiz kuruş almasını mı? Aksine her zaman tesadüf etmek kabildi. Mesela geçen sene Adada gazete altı kuruş satılırdı. Fakat bu şekil beni şaşırttı.

Satıcı:

-Efendim müvezzie (dağıtıcıya) vermiyoruz, dedi. Gazeteyi doğrudan doğruya kendimiz satıyoruz. Böylece müvezzi parasını halka kazandırmış oluyoruz. Tabii gazete ucuzlayınca müşteri artacak. Sonra buraya kadar gelenler bizden başka şeyler de alıyorlar, müşteri kazanıyoruz.

Satıcı iftiharından ağı kulaklarına vararak bunları söylerken aldığı tütün paketlerini gösteriyordu.

Müstahsil (üretici) ile müstehlik (tüketici) arasındaki vasıtalarından birini kaldırmak... Halka gazeteyi kırk para eksigine okutmak. Bu vesile ile dükkandaki sigara, çikolata, mektup kağıdı gibi eşyaya fazla müşteri bulmak.

Hakikaten güzel icat, büyük hüsnüniyet, fakat ne çare ki fazla ince hesapların bazen insanı hesapsızlıktan fazla zarara sokacağını da tecrübelerimle bilirim.

Her akşam gazete başına kırk para kazanmak için şehrin dört bir köşesinden buraya kadar taban tepmek...

Başkalarını bilmem. Fakat benim ertesi akşam işim çıktı, daha ertesi akşam da unuttum, dükkana gidemedim. Sonra da akşamları gazete alamayıverdim.

Küçük müvezzi için korkum yok. O şimdi gene her akşam aynı yerde incecik sesiyle bağırdı. Herhalde satıcı birkaç gün, yahut birkaç hafta gazetelerin düştüğünden şikayet ettikten sonra müvezzi çocukları gene başına toplamış olacaktır.

Bu anlattığım vak'anın tarihi 1934 mayısındır. Cahil bir satıcı kendiliğinden bu icadı yaparken İstanbul'daki bizim bilgili gazeteci arkadaşlar herhalde "Yahu Adana'da düşüyor. Sahifeleri mi artırsak ne yapsak" diye uzun uzun düşünmüş olacaktıdır.

xxx

Adana'ya komşu bir vilayet... Gazeteler küçük bir dükkanda dağılıyor. Satıcı ile ahbap çıktık... Kitap ve okuma meraklısı bir zat. Yaşının ilerlemiş olmasına rağmen boş zamanlarında gözlüğünü takarak gramer okuyor...

-Siz muharrirsiniz, dedi, size para ile gazete okutmak bize ayıp olur. Her gün otelin hademesini gönderin. Bütün gazeteleri vereyim. Okuyun, sonra iade edersiniz.

Bunu niçin yapamayacağımı ahbaba anlatmak güç. Uzattığım parayı geri itiyor, gazeteleri zorla elime vererek beni dükkandan çıkarıyor. Bereket versin kendisi her zaman dükkanda değil. Akşamları karşı kaldırımda kısa bir piyasa yapıyorum. Ahbabın çırağı vekil bırakarak bir yere gittiğini gördüm mü hemen dükkana koşuyorum, acele acele bir iki gazete alıp savuşuyorum.

xxx

Gene büyük bir vilayetin tek kütüphanesindeyim. Dostlara gönderilmek üzere kartpostal seçiyorum. Söz kitap satışına intikal etti.

Kitapçı içini çekerek:

-Son aylarda satış birdenbire durdu, dedi, dört yüz liralık kitap getirtmiştim. İki yüz liralık kadarını çabucak sattım. Gerisi olduğu gibi duruyor.

Biraz daha konuşunca anladım ki bu dört yüz liralık kitap rastgele getirilmiştir. Satılanlar belli başlı muharrirlerin okumağa değer kitaplarıdır. Geri kalanlar ne burada, ne de hiçbir yerde satılmasına imkan olmayan bir takım molozlardır. Kitapçı bir şey daha söyledi:

-Bunlar satılmadan tabii yeni kitap getiremem.

Hakkı var. Bir esnaf dört yüz liralık sabun yahut şeker alır. Bunların iki yüz liralığını satar fakat ahali birdenbire sabun veya şekerle boykot ilan ederek geri kalan iki yüz liralık malı dükkanda bırakırsa esnafın yeni mal getirtmesine imkan olur mu?

İşte Anadolu’da kitap ve gazete satışı bu kadar bozuktur ve bu kadar cahil insanların elindedir.

Ne yaparsınız, kitabı yazmak gibi satmak da biraz kafa işidir.

Schramm’ın sözünü ettiği konuyu Reşat Nuri çok önce, 1936’da gözlemlemiştir. Ama o yılların Türkiye’sinde iletişim üzerinde düşünme alışkanlığı yoktu. Reşat Nuri’nin yazdıkları edebiyat dünyasının gezi notları olarak kaldı. Oysa sosyal bilimlerin varlığından henüz söz edilmeyen bir ülkede onun gibi gözlemcilerin izlenimleri, yazdıkları bilimsel araştırma olmasa da yol gösterici ipuçları olarak değerlendirilmesi gerekirdi.

Medya Okuryazarlığı ve “Yeni Okulun Ders Vasıtalarından Gazete”

Medya okuryazarlığı, Avrupa’da üzerinde çalışılan bir konu olduğu için son yıllarda gündemimize girdi. İlgi çekmeye devam ediyor. Yeni olduğu düşünülen bu konu aslında çok önce, 1937 yılında Muvaffak Uyanık’ın *Yeni Okulun Ders Vasıtalarından Gazete* başlıklı kitabıyla gündeme gelmişti. Muvaffak Uyanık (2007) kitabına yazdığı 1933 tarihli önsözünde şöyle diyor:

Bu kitap iki sene muntazaman (düzenli) gazete okumanın, gazete yazı ve resimlerini kesip, muhtelif (çeşitli) mevzulara (konulara) göre ayırmanın mahsulüdür (ürünü). İki sene tedrisatta (öğretim) gazeteden istifade (yararlanma) meselesi etrafında zaman zaman doğan fikirleri ve yerleşen kanaatlerimi kaydettim. Bu müddet içinde bunlardan değişenler, daha vuzuh kesbedenler (anlaşılır olanlar) oldu.

İleri görüşlerine itimat ettiğim bir kısım arkadaşlarımın tenkitlerinden (eleştirilerinden) de istifade ettim (yararlandım). Viyana’da çıkan iki meslek mecmuasında intişar eden (yayınlanan) bir iki makale de bana cesaret verdi...

Tedrisatta gazeteden istifade (yararlanma) fikri bizim için büsbütün de yabancı değildir. İzmir’de ve İstanbul’un Fatih, Üsküdar mıntıklarında arkadaşım Bay Fevzi ve Rauf’un de laletile (yardımıyla) gazeteden istifade edildiğini (yararlanıldığını) ve yine İstanbul’da 44. Mektebi ziyaretim esnasında bu mektepte de gazetenin bir terbiye ve tedris vasıtası olarak kullanılmakta olduğunu gördüm.

Bu işlerde ön saflarda olmak iddiasında olan Almanya’da ve Avusturya mekteplerinde bile henüz tecrübe ve münakaşa edilmekte olan bir fikrin bizim memleketimizde taraftarlar bulması, muallimlerimizin (öğretmenlerimizin) bu işe de cesaretle sarılmaları iftihara değer.

İlk mektep sahasında daha kazanılması icap eden birçok merhale, işlenecek bir hayli mevzu vardır. Yeni mektep mevcut olan bir şey değildir, bilakis oluş halindedir. Bu binanın yapısın-

da çalışanlara büyük vazifeler yüklenmiştir...

Her vasıta gibi gazetenin de kullanmasını bilmek lazımdır. Gazete gibi, her seviyede insana bir irfan vasıtası olmak kıymetinde olan bir fikir mahsulünü mektepte kullanırken, onun istimaline ait bütün teferruatı esaslı olarak kavramış olmak icap eder. Bu lüzumu hissetmemiş, bu bilginin iktisabı için çalışmamış olanlar, gazeteyi bir ders vasıtası olarak kullanmaya kalkarlarsa, yapacakları iş bir gösteriş mahiyetinde kalacaktır.

İşte bu kitap, tedrisatta gazeteden istifade etmek isteyenlere, bütün teferruatı (ayrıntıları) düşünülerek hazırlanmış bir rehber olmak iddiasındadır...

Muvaffak Uyanık'ın kitabı yayınlandığı dönemde öğretmenlere yol göstermiş olsa da yıllar sonra iletişim fakültelerinde medya okuryazarlığı konusunda kafa yoranlara ulaşmış değildir. Bu durum kitabın 2007 yılındaki ikinci baskısından sonra da değişmiş değildir. Kuşkusuz 1930'lu yılların gazeteciliği ve gazetecilik ortamı ile bugünkünün arasında çok fark vardır. İçeriğe katılması gereken yeni boyutlar vardır. Bunların başında bugün giderek önemli hale gelen sahiplik konusu vardır. Yurttaşların iletişim araçlarından yararlanırken bunların kime ait olduğunu bilmesinde büyük yarar vardır. Böylece herkes kimin neyi, neden ve hangi amaçla söylediğini izleyebilme olanağına kavuşacaktır. Medya okuryazarlığının önem vermesi gereken bir başka konu özdenetimle (etik) ilgilidir. Üzerinde çok konuşulsa da etik yeterince anlaşılmış, özümsemiş bir konu değildir. İletişim alanında etik dendiğinde meslek mensupları tarafından kabul edilmiş ve yaptırıma bağlı olmayan kurallar anlaşılması gerekirken, siyasal iktidarın gazeteler üzerinde baskı uygulamasına olanak veren kurallar haline getirilmiştir. Bu son yıllarda etik ilkeleri Basın İlan Kurumu aracılığıyla uygulanmaktadır. İlkeleri ihlal eden gazetelerin ilanlarının kesilmesi yoluna gidilebilmektedir. Böyle bir uygulama etik konusunda hiçbir şey öğrenmediğimizin kanıtı olarak ortada durmaktadır.

Muvaffak Uyanık'ın yazdıklarını hatırlamak, bunları günün koşullarına uyarlamak basın dünyasına çok şey kazandıracaktır. Gazeteyi günlük yaşamda işlevsel hale getirirken gazeteciliğin neden önemli bir meslek olduğunu da öğretmek gerekir.⁷ Bu konuda da Türkiye'deki birikimi hatırlamak, 1938 Basın Birliği Yasası'nı öğrenmek ve güncelleştirmek alanda öncü olmayı sağlayabilecektir.

Siyasal/Uluslararası İletişim-Suriye ile Öcalan Krizi

İletişimin önemli alanlarından olan siyasal ve uluslararası iletişim konularında da sorunlar vardır. Siyasal iletişim neredeyse seçim dönemlerinin propaganda

---

⁷ Bu konuda geçmişin olumsuz izlerini taşıyan, gazeteciliği meslek olarak kabul etmeyen görüşler vardır. Gazetecilik 18. yüzyıldan beri meslektir ve bu niteliğini hâlâ korur. Teknolojik gelişmeler biçim değiştirmesine yol açsa da insanlar kendilerine olan biten hakkında bilgi veren gelişmeleri anlaşılır kılan gazetecilere her zaman gereksinim duyacaklardır.

süreciyle sınırlıdır. Uluslararası iletişim, adı olan ama kendi olmayan bir alan gibi görünmektedir. CNN’in kuruluşundan sonra daha da önemli hale gelen konunun Türkiye’de dikkat çekmemesi ilginç bir durumdur. Üniversitelerin uluslararası ilişkiler bölümlerinde iletişim konuları sadece uluslararası iletişimin önemi arttığı için değil, diplomatlarımıza sık sık Anadolu Ajansı, Basın Yayın Genel Müdürlüğü, TRT ve sivil toplum kuruluşlarının yöneticilik görevleri verildiği için de öğretilmesi gerekir. İletişim eğitimini kendi programının uzantısı olarak gören SBF (Siyasal Bilgiler Fakültesi) öğretim kadroları, bu eğitimin kendi programı açısından da önemli olduğu gerçeğini hâlâ göz ardı etmektedirler. Bunların daha iyi farkına varabilmek için bu bölümde Büyükelçi Süha Umar’ın (2016) anılarında yer verdiği gelişmeleri aktaracağız. Sözü ettiğimiz konular Türkiye’nin gündeminde önemli yer tutan gelişmelere ne denli ilgisiz kalındığının öyküsüdür. İletişim bilimleriyle uğraşanların da bazen kişisel deneyimleri aktaran kitapların kendi alanlarıyla ilgili önemli uyarılar taşıdığı için ayırdına varmaları için bilinmesinde yarar vardır:

Türkiye 1984 Eruh baskınından beri PKK terörü ile uğraşıyordu. Ayrılcı Kürt örgütü PKK, hemen her zaman, aralarında ABD dahil en yakın müttefiklerimizin de bulunduğu dış ülkelerden destek almış ve 1998 yılına gelinceye kadar, Türkiye’de binlerce kişinin ölümüne, ekonomide milyarlarca Dolar kayba yol açmıştı.

Suriye daha ilk günden başlayarak PKK terörüne destek olmuş, su ve Hatay konularında Türkiye’ye karşı bir koz olarak kullanmaya çalışmıştı. Amman’da göreve başladığımda PKK’nın başı Abdullah Öcalan’ın Suriye’de olduğunu ve etkinliklerini oradan yürüttüğünü sağır sultan bile duymuştu. Nitekim 20 Haziran 1996 tarihinde Amman’da İngilizce yayınlanan The Star gazetesine verdiğim uzun söyleşide PKK terörünün Irak ve Suriye dış bağlantılarını ayrıntılı biçimde anlatmış ve Türkiye’nin, komşu ülkelerin bu tutumuna sonsuza dek seyirci kalamayacağını, bir gün müdahale edip, sorunu çözeceğini anlatmıştım.

Türkiye bu konuda sağlam bilgilere dayanan bir dosyaya sahipti ama nedense dosyayı Ortadoğu’daki Arap ve Müslüman ülkelerle paylaşmakta çekingenlik gösteriyordu. Ürdün Suriye’nin kendisine yönelik terör etkinlikleri konusunda benzer bir dosyayı Arap Ligi’ne götürmüş ve bu tutumu Suriye’nin, bir ölçüde de olsa kendisine çeki düzen vermesini sağlamıştı. Muhabarat Başkanı Battikhi, geçmişte sık sık bana, bizim bunu neden yapmadığımızı sormuştu. Bu konudaki tüm uyarılarıma karşın Ankara bunu yapmadığı gibi konuyu gündeme getirdiğim için zamanın Müsteşarı Büyükelçi Onur Öymen bir keresinde bana sitemde bile bulunmuştu.

Suriye ile Öcalan bunalımı patlak verdiğinde, Ortadoğu ülkeleri, Türkiye’nin Suriye’ye yönelttiği “Teröre destek” suçlamalarını hâlâ “Türkiye’nin iddiaları” olarak algılıyorlardı. Nitekim Kahire Büyükelçimiz Yaşar Yakış o günlerde Bakanlığa “Arap ve Müslüman ülkelerin kamuoylarındaki bu algıyı mutlaka değiştirmemiz gerektiğini” yazıyordu. Yakış bunu yazıyordu ama Türkiye’nin tutumuna ilişkin algının böyle olmasına Mısır’ın büyük katkısı da yadsınamazdı.

Haziran 1998 başında Demirel, bir açıklama ile Suriye’yi hizaya gelmeye ve Öcalan’ı Suri-

ye'den çıkarıp PKK'ya verdiği desteği derhal durdurmaya davet edip, yapmazsa sonucuna katlanmaya hazır olması konusunda uyardı. Türkiye, Suriye sınırına birlik kaydırmaya başladı. Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Atilla Ateş de bu birlikleri denetlemek üzere Türkiye-Suriye sınırına gittiğinde, Suriye'ye yeni bir uyarıda bulununca kızılca kıyamet koptu. Her zamanki gibi başını Mısır ve İran'ın çektiği bir kampanya ile Türkiye durup dururken Suriye'ye saldırmaya kalkan bir ülke konumuna düşürülmeye çalışıldı.

Kral Naibi Prens Hasan'ın, telkinim üzerine Amman'a davet ettiği MİT Müsteşarı Şenkal Atasagun'a verdiği, sadece benim ve Muhabarat Başkanı Battikhi'nin katıldığımız 21 Eylül 1998 tarihli yemekte Battikhi'ye, Suriye'nin teröre desteğini belgeleyen bir dosyanın o günlerde Arap ülkelerine iletilmesine ilişkin görüşünü sordum.

Battikhi bunun çok zamanlı olacağını, özellikle Kenya ve Tanzanya'daki saldırılardan sonra, Suriye'nin İslamcı grupların ve Bin Ladin'e de bağlanması halinde böyle bir dosyanın çok ciddi sonuçlar verebileceğini, dosyanın hazırlanmasında Türkiye'ye yardımcı olabileceklerini söyledi. Atasagun da bu görüşü destekledi.

4 Ekim'de Suriye konusunu ele almak üzere Prens Hasan ile tekrar buluştum. Battikhi de bize katıldı.

Prens, "Kuzey Irak'taki Barzani ve Talabani gruplarından farklı olarak, PKK bir terör örgütüdür. Türkiye'nin toprak bütünlüğüne kasteden PKK'yı bir Kürt konusu görmüyoruz. Suriye'nin PKK'ya verdiği destek de herkesin malumudur. Bizim bu konuda Türkiye'den farklı bir tutum almamız söz konusu değildir. Ben bunu her fırsatta dile getiriyorum." dedi.

"Arap kamuoyu bu konuda tümüyle bilgisizdir. Türkiye Suriye'yi PKK'ya destek olmakla, Suriye de Türkiye'yi, suyunu kesmekle suçlamaktadır. Bu iki konunun birbiri ile ilgisi yoktur ama bunu kimsenin bildiğini sanmıyorum.

Türkiye gerekli kamuoyunu yaratmadan, birdenbire Suriye ile ilişkilerini böyle gündeme getirerek ilgiyi ve baskıyı Netanyahu'dan, Bağdat'tan başka bir yöne çekmiştir ve Türkiye-İsrail, tabii ki bu arada Ürdün arasındaki işbirliği üzerine yapılan yorumlara hız kazandırmıştır. Türkiye'nin dostları olan bizler de güç durumda kaldık. Suriye, bütün Arap ülkelerinde bu yönde geniş bir kampanya başlatmıştır. Buna karşılık Türkiye, görüşlerini anlatmak için hiçbir çaba göstermemektedir. Gazetecilerin kendisine soru sorduğu üst düzey yöneticileriniz, çok kısa karşılık vererek soruları geçiştirmektedirler.

Halbuki elinizde PKK terörünün verdiği zararı herkese açıkça anlatacak çok ayrıntılı bilgi ve belge olduğunu biliyoruz. Bunları ben bile kullandım. Bütün bunları gerek Arap ülkelerinin yöneticilerine gerek kamuoylarına iletmek için ne beklediğinizi anlamıyorum."

Prens haklıydı. Kaldı ki aynı tarihlerde Kahire Büyükelçimiz de, Arap ülkelerinin Suriye'ye daha fazla inandıklarını, öte yandan son zamanlarda Mısırlı yetkililerin, vaktiyle Suriye'nin terörü desteklediğine inanmaya hazır iken, zamanla daha ihtiyatlı davranmaya başladıklarını, Türkiye'nin elinde kanıt varsa neden açıklamadığını sormaya başladıklarını yazıyordu. Mısır'ın her zamanki samimiysizliği dikkate alınsa bile Türkiye'nin bu tutumu Mısır'a, Suriye'den yana tavır koymak için en azından bahane veriyordu.

Suriye'de de durum farklı değildi. Şam Büyükelçimiz, sınıf ve Bakanlıkta devre arkadaşım, şimdi Tanrının rahmetine kavuşmuş olan Cenk Duatepe, aynı tarihlerde, Suriye halkının ço-

ğunluğunun Türkiye’ye sempati duyduğunu, ancak şimdi halkın hayret ve şaşkınlık içine düştüğünü, durup dururken tehdit edildiği inancında olduğunu yazıyordu. Halkın, Türkiye’nin haklı infialinin nedenleri hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadığını, Suriye makamlarının kasıtlı yanlış bilgilendirme kampanyasının halka, Türkiye’nin, İsrail’in etkisi ile Suriye’ye saldırmaya hazırlandığı mesajını yaydığını hatta çarşıda karşılaştığı kişilerin eşine, “yahu hangi adamı istiyorsunuz anlayamadık ama her kimse verelim gitsin” dediklerini söylüyordu. Duatpe TRT TV’nin sık sık Arapça haberler yayınlamasının bu açıdan yararlı olabileceğini işaret ediyordu.

12 Haziran 1997’de Ankara’ya yaptığı ziyaret sonrasında Washington’a gittiğinde, gerçekten bizim için etkili bir kamuoyu aydınlatma çabası içinde olan Prens Hasan,

“Eğer arzu ederseniz ve bize bu fırsatı verirseniz, biz size bu konuda gereken desteği vermeye hazırız” dedi. “Nitekim daha şimdiden bunu yapmaya başladık. Bazı Ürdün gazetesinde Suriye’nin terör bağlantısını ve PKK terörüne verdiği desteği; Türkiye’nin tepkisinin ve tutumunun bundan kaynaklandığını, Türkiye-İsrail işbirliğinin bu konuyla ilgisinin bulunmadığını belirten yazılar yayınlamaya başladık. Dün Valeed Sadi, Ürdün Televizyonu Müdürü İbrahim Şahzade’nin yönettiği Arapça programa çıkıp, Suriye’nin terör bağlantısı konusunda aydınlatıcı açıklamalarda bulundu.”

Prens’in yanından ayrıldıktan sonra, Hasan’ın basın danışmanlığını yapan, Ürdün’ün eski Ankara büyükelçilerinden, eşi Türk, Waleed Sadi’yi aradım. Sadi, üç saat süren programa Prens’in talimatı ile çıktığını söyledi. Konuşmasını bana ilettili.

Kral Naibi Prens Hasan, bu konuda Demirel ile bir görüşme yapabilirse, bu görüşmeden yararlanarak, basına bizzat kendisinin de Türkiye’nin görüşlerini yansıtan açıklamalarda bulunabileceğini söyledi. Prens’in yararlı bulduğum bu düşüncesini Ankara’ya ilettilim.

Prens ve Battikhî’nin Mısır’ın, bu gelişmelerden yararlanarak adeta arabulucu ve barışı sağlayan ülke rolüne heveslenmesinden ve Mısır Cumhurbaşkanı Mubarek’in bir iki güne kadar Türkiye’ye gitmesi olasılığından rahatsız oldukları anlaşılıyordu. Mısır’ın sadece gerginliği yatıştırma görüntüsü içine girmekle yetinmeyip, Ürdün’ün Türkiye’ye verdiği desteği de diğer Arap ülkeleri nezdinde istismar etmesi beklenirdi. Bu nedenle de Hasan’ın Demirel ile konuşmasında yarar vardı ve böyle bir temas Ürdün’ün de elini güçlendirecekti.

Demirel Hasan’la görüştü ve Prens gerçekten de bunu Türkiye lehine kamuoyu oluşturmak için iyi kullandı.

Yine bir görüşmemiz sırasında Prens’in Türkiye’nin müttefiki bir NATO ülkesi olan İtalya’nın, Türkiye’nin toprak bütünlüğüne kasteden PKK gibi bir örgütün etkinliklerine kucak açabilmesinin en azından kendisi için anlaşılabilir bir davranış olmadığına işaret etmesi, olayları ne kadar yakından izlediğini gösteriyordu. Prens bu konuda da haklıydı. Ben de İtalya’nın bu tutumunu, Amman’daki İtalya Büyükelçisi Cerruti’nin dikkatine getirmiştimm.

Hasan ve Battikhî ile yaptığım bu görüşmeler sırasında üzerinde durduğumuz, basını bilgilendirme ve kamuoyu oluşturma çalışmalarına hemen başladık.

6 Ekim’de Al Dustour, Al Rai ve Jordan Times gazetelerinin, hepsini yakından tanıdığım dış politika muhabirlerini davet ederek, iki saate yakın bir süre ile onlara, PKK, Kuzey Irak ve Suriye’deki etkinlikleri, Suriye’nin PKK’ya verdiği destek hakkında ayrıntılı bilgi verdim. Bütün

bu gazeteler bilgileri geniş biçimde kullanan haberler yaptılar. Al Rai ayrıca, PKK'nın bir terör örgütü olduğunu vurgulayan, fotoğraflı ve çok iyi hazırlanmış geniş bir haber yayınladı. Sheehan gazetesinin benimle yaptığı uzun söyleşi ise 8 Ekim'de yayınlandı. Bunları hemen Bakanlığa iletliyorduk. Belli ki Prens Hasan ve Battikhi bu yayınları ciddi biçimde yönlendiriyorlardı. O günlerde Türkiye'nin görüşlerine ağırlık, Türkiye'ye destek veren hemen hiçbir Arap ülkesi basını yoktu. Hemen hepsi Suriye yanlısı bir tutum izliyorlardı. Ürdün ise neredeyse Türkiye'nin sözcüsü gibi davranıyordu. Ancak galiba Türk basını bunun pek farkında değildi. Bu nedenle Ürdün'ü diğer Arap ülkeleri ile aynı kefeye koyuyordu. Bu da adeta bütün Arap ülkelerinin bir blok halinde karşımızda yer aldıkları izlenimi yaratıyor, Türkiye'yi iyice yalnız gösteriyordu. Hatta Bekir Coşkun, Hürriyet'teki köşesinde, Ürdün'ü "Şer Cephesi"ne katacak kadar ileri gitmiş ben de kendisini arayıp, uyarıştım. Coşkun sonra benim Ankara'ya geri çağırılmama değinen yazısında bu durumu düzeltmişti.

Tek başına Ürdün'ün Türkiye'den yana tavır koyduğunu göstermek bile bütün Arap ülkelerinin Türkiye'nin karşısında olduğu görüntüsüne bir darbe olacaktı.

Bu nedenle 6 Ekim'de beni Türkiye'den arayan Sabah, Milliyet ve Cumhuriyet muhabirlerine Ürdün'ün farklı konumunu anlattım. Ürdün basınında çıkan haber ve yorumlardan örnekler gönderdim. Ürdün'ün tutumunun Türkiye'de gerçek şekliyle algılanmasının ayrıca kadirşinaslık olacağını düşünüyordum.

Öte yandan bu işte bir yanlışlık vardı. Benim görevim Ürdün basınına aydınlatmak ve yapabilirsem yönlendirmektir ki Prens ve Battikhi'nin desteği ile bunu fazlasıyla yapıyordum. Türk basınının ise hiç değilse "bütün Arap dünyası blok halinde Türkiye'nin karşısındadır" yanlış algısının bozulması açısından, Bakanlık tarafından aydınlatılması daha kolay ve doğru olurdu. Bu düşüncemi de uygun bir dille Ankara'ya ilettim.

Mubarek, Riyad'da Kral Fahd ve Prens Sultan'la görüştüğünden sonra Şam'da Esad ile buluştu ve 6 Ekim'de Ankara'ya geldi. Demirel ile görüştü. Bu görüşmeye Başbakan Ecevit ve Dışişleri Bakanı Cem de katıldı.

Mubarek, Türkiye ile Suriye arasında "aniden" ortaya çıkan gerginliğin Arap dünyasında şaşkınlığa yol açtığını, bu durumun Türkiye-Mısır ilişkileri kadar Türkiye-Arap ilişkilerine de zarar vereceğini anlattı. Suriye'ye bir şans daha tanınmasını istedi. Tüm Arap aleminin bu isteğe katıldığını söyledi.

Demirel geri adım atmadı. Sorunun bir terör sorunu olduğunu; Türk-Arap ilişkileri ile bağlantısının bulunmadığını; Arap dayanışması görüntüsü altında Suriye'yi desteklemenin, teröre destek veren bir ülkeyi himaye ile eş anlamlı olduğunu; konunun Türk-İsrail ilişkileri ile de bir ilgisinin olmadığını; Türkiye'nin Suriye karşısında İsrail'in desteğine ihtiyacının bulunmadığını; bütün bunların Arap ülkelerine birçok kez anlatıldığını; durumun düzeltilmesi için Suriye'nin somut adım atması gerektiğini, bunun Suriye'nin uluslararası ve Türkiye ile ikili yükümlülüklerinin de gereği olduğunu söyledi.

Demirel Abdullah Öcalan'ın adresini ve telefonunu Hafız Esad'a bizzat verdiğini anımsatarak, Mubarek'e, Suriye'nin PKK terör örgütüne ve etkinliklerine desteğinin kanıtlarını içeren bir de dosya verdi.

Mubarek ısrarlıydı. Hiç değilse, iki ülke dışişleri bakanlarının Mısır'da kendisinin başkanlığında veya herhangi bir yerde bir araya gelmelerini önerdi ama bu da kabul edilmedi. Bu

arada Türkiye’nin askeri hazırlıklarının da süreceği vurgulandı. Demirel ile yaptıkları baş başa görüşme de aynı kararlı tutumla karşılaşan Mubarek, Kahire yerine Şam’a uçtu.

Mubarek samimi değildi. Apar topar Ankara’ya gitmesinin arkasında, o sırada Suriye konusuna ele almak üzere Ankara’ya gelmesi beklenen İran Dışişleri Bakanına ön almak, arabuluculuğu kimseye kaptırmamak, bölge liderliği iddiasını perçinlemek ve Suriye’yi kurtarmak olduğu açıkça görülüyordu.

Nitekim Mubarek’ten sonra, 9 Ekim tarihinde bu kez İran Dışişleri Bakanı Harazi, önce Şam’da görüşmeler yaptıktan sonra Ankara’ya geldi.

İKO Başkanı İran Cumhurbaşkanı Hatemi’nin talimatıyla geldiğini vurgulayan Harazi, Suriye’nin PKK terörizmine karşı mücadelede pratik adımlar atmaya; mevcut Güvenlik Komisyonu çerçevesinde bir denetleme mekanizması kurmaya; Terörizmle mücadele konusunda Türkiye ile bilgi alış verişinde bulunmaya; PKK’lı teröristlerin Suriye’ye girişini engellemek için vize vermemeye; PKK’ya siyasi, parasal veya lojistik destek vermemeye hazır olduğunu; Öcalan’ın üç ay önce Suriye’de olduğunu ancak artık Suriye’de olmadığını söylediği aktardı. (Umar, 2016: 334-338)

Bu uzun alıntı öncelikle Türkiye’nin yönetiminde üst düzey görevde bulunanların iletişim konularının önemini yeterince anlamak istemediklerinin kanıtıdır.⁸ Söylem düzeyinde hemen herkes çağın iletişim çağı olduğunu dile getirmekle birlikte bunun pratikte ne anlama geldiğini, nasıl uygulanması gerektiğini, karar verme sürecinde nasıl kullanılabileceğini bilen ya da umursayan çok az gibi. İşin ilginç yanı benzer durumun iletişim araştırmalarında da geçerli olması. Ülkenin karşı karşıya olduğu önemli sorunların aşılmasında iletişimin nasıl katkıda bulunabileceğine ilişkin araştırmaya rastlamak zor. Sık sık yaşanan bunalımların yönetiminde hangi araçların nasıl işlevsel hale getirilebileceğinin bilinmesi gerekmez mi? Bu kuşkusuz sadece bürokrasinin ya da üniversitenin tek başına çözebileceği bir konu değildir. Pek alışık olmadığımız ortak çalışmayı gerektirir.

Halkla İlişkiler: Mevlânâ ve Nasreddin Hoca

Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu, eğitiminin üçüncü yılında öğrencilerin uzmanlık alanlarına ayrılmaları gerekiyordu. Üç bölümden biri olarak tasarlanan halkla ilişkiler bölümünde ne ders ne de dersi verecek öğretim elemanı bulunamadığından, bu bölüm gazetecilik bölümüyle birleştirilmişti.

⁸ Bu konuların ne kadar önemli ama bir o kadar da “tehlikeli” olduğunu gözlemlerimden biliyorum. Türkiye’ye dönük kara propagandaların yoğunlaştığı dönemlerde yapılması gerekenler konuşulurken önerilenleri iç politika malzemesi haline getirmekten fayda uman dar görüşlüler olduğu gibi, yapılması gerekenler konusunda özgürce ve sınırsız düşünce üretme çabasında olanları da hatırlıyorum. Büyükelçi Gündüz Aktan ikinci gruptandı. *Ararat* filminin senaryosunu bulup okuyan tek kişiydi.

Bir süre böyle sürdü. Yeniden bağımsız bir bölüm haline gelince Batı dünyasında, özellikle de ABD’de öğretilenler bizde de öğretilmeye başlandı ve sürdürülüyor.

Bunun böyle olmasının temel nedeni, iletişim eğitimiyle uğraşanların ilgilendikleri konunun geçmişine ilgi duymamalarıdır. ABD’de halkla ilişkilerin gelişmesi demokratik yaşamın getirdiği bir zorunluluk olarak algılanabilir. Yönetilenlerin (yurttaşın, müşterinin) önemsenmesi, istek ve beklentilerinin ciddiye alınması konusunda gerçek ya da sahte bir bilincin oluşturulması isteği anlaşılabilir. Ama bu sadece oraya özgü bir durum değildir. Tarih boyunca bütün toplumlarda halkın (kamuoyunun) memnuniyeti önemli olmuştur. Krallar, padişahlar bunu kendi dönemlerinin olanakları ölçüsünde izlemiş ve yönetmişlerdir. Bu açıdan yaşadığımız topraklarda köklü bir uygulama geleneği vardır. Halk şairlerinin, gezginlerin, tarikatların yarattığı bir kültür söz konusudur. Bunlar üzerine düşünen, yazan Pertev Naili Boratav ve Fuad Köprülü gibi bilim insanlarımız vardır. Şeyh Bedreddin, Sabatay Sevi gibi kişilerin etrafında gelişen, bilinen, bilinmeyen pek çok toplumsal olay vardır. Bunlar üzerine yapılacak çalışmalar insanlarımızın neden ve nasıl etkilendiğini anlamaya yardım edecektir. Bunların hiçbiri dikkate alınmadan, sadece gelişmiş kapitalist toplumlarda geliştirilen düşüncenin denetim yöntemlerinin öğrenilmesinin yarar sağlayacağını düşünmek yanıltıcıdır.

Bu kapsamda paylaşmak istediğim örnek Prof. Mikâil Bayram’ın (2005: 219) 13. yüzyıl Anadolu’su üzerine yazdıklarıdır. Anadolu Moğol işgali altındadır. Selçukluların varlığı sürmekte, Söğüt’te yeni bir devletin temelleri atılmaktadır. Anadolu, yerli ve yabancı (işbirlikçi) güçlerin iktidar mücadelesine sahnedir. Yerli güçler Ekberiyeye (Şeyh Saru’d-din-i Konevi), Ahilik (Hace Nasirü’d-din Mahmud el-Hoyi) ve Bektaşilik (Hacı Bektaş-i Horasani) hareketleridir. Bunların önderleri Anadolu Selçukluları zamanında ortak bir dini ve siyasi anlayış içinde bulunmuş, Anadolu’yu işgal eden Moğollar ve bu işgalci gücün hizmetinde olan Selçuklu devlet adamları ile mücadele etmişlerdir. İşbirlikçiler Selçuklu yöneticileri yanı sıra tanınmış Şems-i Tebrizi ve onun etkisiyle Mevlânâ ve yandaşlarıdır.⁹

Şems-i Tebrizi Anadolu Selçukluları devrinin en güçlü şair, mutasavvıf ve fikir adamı olan Mevlânâ’nın hocalarından biridir. Mevlânâ üzerinde derin bir etki bırakarak ona üstün bir şöhret kazandırdığı gibi kendisi de Mevlânâ’ya hoca olma vasfı ile üne kavuşmuştur. Denilebilir ki, Şems-i Tebrizi Mevlânâ ile Mevlânâ da onunla şöhretin doruğuna yükselmiştir. Mevlânâ engin bir aşk ile ona bağlanmış, ölünceye kadar onu unutmamıştır. Bu iki muta-

---

⁹ Prof. Bayram (2005: 187), Mevlânâ ile Ahi Evren arasındaki anlaşmazlığın Moğol işgali öncesinde başlamış olduğunu not eder. Ahiler Türkmen ve Ahi çevrelerin koruyucusu Alau’d-din Keykubad’ı zehirleterek öldüren oğlu II. Giyasu’d-din’in iktidarına direndiler. Mevlânâ ve çevresi Sultanı desteklediler.

savvıf arasındaki bu aşk ve muhabbet yedi yüz yıldır Anadolu’da ve Anadolu dışında bir aşk destanı gibi yazılı ve sözlü olarak anlatıla gelmiş ve hâlâ anlatılmaktadır. (Bayram, 2005: 123)

Şems-i Tebrizi Kalenderiye şeyhidir ve Moğollarla ilişkisi öteden beri iyidir. Bunun nedenini Prof. Bayram (2005: 140) şöyle açıklamaktadır:

Şamanist olan Moğollar, kültürel anlayış ve inançları icabı hariku’l-adeliklere çok inanıyor ve hariku’l-adelikler sergileyen, sihir oyunları yapanları kutsal kişiler olarak görüyor ve onlara itibar ediyor ve çok değer veriyorlardı. Hatta onlardan korkuyor ve çekiniyorlardı. Bahşı ve Şamanların Moğollar nezdinde yüksek mevkileri vardı. Bahşılardan üstün güçleri bulunduğu ve onların bu gücünden yararlanmak gerektiğine inanıyorlardı. İslam memleketlerine geldikleri zaman Kalenderi dervişleri Bahşı ve Şamanlar olarak görüyorlardı. O dönem İslam aleminin hippileri olan ve bahşılara benzeyen Kalenderler köy köy, kasaba kasaba dolaşıyor kendilerine şiş batırma, ateşle oynama gibi oyunlar sergileyerek halkın ilgisini çekiyorlardı. Bu uygulamaları ile Moğolların da ilgisini çekmişlerdir. Anadolu’daki bu Cavlakiler kaşlarını, saçlarını, bıyık ve sakallarını ustura ile tıraş eder, ellerinde keşkül, bellerinde zenbil köy ve kasabalarda gezer hariku’l-ade oyunlar sergileyerek halkın ilgisini çeker, dilencilikle geçinirdi. Böyle bir yaşayışta olmalarından dolayı Ahiler onlarla ve bu uygulamalarıyla mücadele ediyorlardı. Çünkü Ahilere göre tufeyli (asalak) yaşamak haramdır.

Mikâil Bayram’ın döneme ilişkin ayrıntılı çalışması onu başka önemli sonuçlara da götürür:

Türkiye Selçukluları zamanında Moğollar’ın Anadolu’yu işgal edip kendi çıkarlarına uyumlu bir yönetimi iktidara getirdikleri dönemde (1243-1335 yılları arası) Ahi ve Türkmen çevrelerin Moğollara ve Moğol yanlısı iktidara karşı bir mücadele başlatıp sürdürmeleri, bu iktidarın onlar üzerinde ağır siyasi baskı ve şiddet uygulamalarına yol açmıştır. Bu ağır zulüm, şiddet ve baskılarda pek çok Ahi ve Türkmen çevrelerin Moğollara ve Moğol yanlısı iktidara karşı bir mücadele başlatıp sürdürmeleri, bu iktidarın onlar üzerinde ağır siyasi baskı ve şiddet uygulamalarına yol açmıştır. Bu ağır, zulüm, şiddet ve baskılarda pek çok Ahi ve Türkmen ileri gelenleri, fikir ve san’at erbabı kişiler öldürülmüşlerdir. Ahi ve Türkmenlerin medrese, tekke, zaviye, iş yerleri ve kurdıkları vakıflar müsadereye tabi tutulmuş, birçok Anadolu şehirlerinde katliamlar ve tehcir olayları meydana gelmiştir. Ahi Teşkilatı’nın baş mimarı, derici esnafının piri, devrin önde gelen fikir ve aksiyon adamı Ahi Evren Nasirü’l-din Mahmud da Kırşehir’de çevresindekilerle birlikte katliama uğramıştır. Öldürülmesinden sonra da talebeleri ve çevresindekiler üzerinde yaratılan sıkı takip ve ağır baskılar eserlerinin kaybolmasına, meçhul kalmasına sebep olmuştur. Selçuklular zamanında Anadolu’da Moğollara ve Moğol yanlısı iktidarlara karşı sürdürülen isyanlarda Ahi Evren Hacı Nasirü’l-din, bayrak isim olduğu için bu iktidarlar onun adını unutturmak ve izini silmek için özel bir gayret göstermişlerdir... Çalışmalarımız sonucunda asıl adı Hacı Nassiru’l-din Mahmut olup daha çok menkabevi adı olan Ahi Evren diye tanınan şahsın etrafındaki esrar perdesi kalkmış durumdadır. (2005: 1-2)

Mikail Bayram 13. yüzyıl Anadolu’sundaki iktidar mücadelesinin başka bir boyutuna daha dikkat çeker:

Anadolu Selçukluları devrinin en güçlü şair ve mutasavvıfı Mevlana Celalü’l-din-i Rumi, meşhur eseri Mesnevi’sinin altıncı cildinin başında (İlk 273 beyt) dostu Hüsamü’l-din Çelebi’ye hitaben eserini kendisine muhalif ve kendisiyle savaş halinde olanlarla mücadele etmek amacıyla yazmaya başladığını, sonunda başarıya ulaştığını, düşmanlarının mağlup ve zelil olduklarını, bu yüzden Mesnevi incelendiği zaman görülmektedir ki, gerçekten de

Mevlana çevresinde birileri ile mücadele ve savaş halinde imiş ve kendine şiddetle muhalif bir çevre bulunmaktaymış. Divan-i Kebir'inde de birilerine hicviye niteliğinde onlarca şiirler bulunmaktadır. Ünlü Mevlevi yazar Ahmed Eflaki bu muhalifleri kısmen tanıtmaktadır. Fakat Mevlana'ya muhalif olanlar arasında biri vardır ki, Mevlana onu kendisinin baş düşmanı olarak görmektedir. Bu baş düşmanını "Mesnevi'de hiç adıyla anmamıştır. Onu Dabbağ (Derici, Mar-gir (Yılançı), Hacı (Hoca), Danişmend (Bilge kişi), Lala (Şeh-zade muallimi), Nasuh (Nasihatçı), İblis (Şeytan), Muhannes (Eş cinsel), Pelid (Çirkef), Mar ve Ejder (Yılan), Kunudeh (Pes-paye), Bed-huy (Kötü huylu), Köse ve Hadım gibi aşağılayıcı, tahkir ve tezyif edici sözlerle anmıştır...

İşte Mevlana ve yakınlarının bunca kötü sıfatlarla ve hakaretlerle andıkları bu zatın, Türk Kültür ve Medeniyetinde çok üstün bir yeri bulunan Ahi Teşkilatı'nın kurucusu Ahi Evren Hacı Nairü'd-din Hoca'dır...(2005: 4-5)

Prof. Bayram'ın çalışması Anadolu'daki toplumsal ve düşünsel yapıyı, dolayısıyla da iletişim yapı ve sürecini anlamaya olanak veren paha biçilmez değerde bir çalışmadır. Kamuoyunun Moğol işgali nedeniyle nasıl parçalandığını, işgal koşullarında iletişim olanaklarının nasıl kullanıldığını, baskı ve zorbalığa rağmen insanların mücadelelerini nasıl yürüttüklerini anlamaya ve açıklamaya çalışmak da iletişimcilerin işi olsa gerek. Farkına varmamız ve disiplinlerarası çalışmanın önemini görmemiz için ciddi bir uyarıdır.

Sonuç

İletişim eğitimini biz kendiliğimizden sadece bir kez, Cumhuriyet'in ilk basın yasası çıkarıldığında düşündük ama sonuç alamadık. Sonra başkalarının verdiği akılla hareket ettik; Batı'daki programları kendimize uyarlamamız çok da başarılı bir sonuç vermedi. Genellikle iletişim dünyasının ihtiyaç duyduğu elemanları yetiştiren tartışmalı bir yapı ortaya çıktı. Eğitimde ulaşılan sonuç doğal olarak araştırmalara da yansdı. Araştırma konuları daha çok Batı'nın öncelik verdiği konular oluyor: Kimlik, kadın, yeni medya, medya okuryazarlığı, etik konuları ön plandadır; modadır. Buna karşılık medya dünyamızın geçmişi, üretim süreçleri, profesyonellerin durumu, mesleğin geleceği gibi konular geri plandadır. Daha somut belirtmek gerekirse, basının doğduğu, iletişim eğitiminin de belirli bir geçmişi olan kentte, İstanbul'da, İmparatorluk döneminin Türkçe dışı basını ile ilgili yapılmış bir çalışma bulmak olanaksızdır. Sayıları yüzlerle ifade edilen Fransızca yayınlar, onu izleyen Ermenice, Rumca, İtalyanca, İngilizce basın üzerine neredeyse çalışma yoktur. İletişim eğitimi alan öğrenciler Willy Sperco'nun ya da Albert Karasu'nun adını duymamıştır. *Journal d'Orient* bilinmez. Basın dünyasının önemli isimlerini çalışma konusu olarak seçen pek azdır.¹⁰ Bu nedenle Sedat Simavi, Ali Naci Karacan gibi siyasal iktidarlarla iyi geçinenler kadar Arif Oruç, Cami Baykurt gibi mücadeleçiler

---

¹⁰ Funda Selçuk Şirin'in *İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e Bir Aydın: Falih Rifkî Atay* (2014), Asuman Tezcan'ın *Ahmet Emin Yalman (doktora tezi, 2007)* ve Sevgi Özel'in *Uğur olsun! Bir Devrimcinin Öyküsü* (2018) çalışmalarının hatırlatılmasında yarar vardır.

konusunda da araştırmaya rastlamak olanaksızdır.

Bu eksikleri dile getirebildiğimize göre artık giderilmeleri konusunda iyimser olabiliriz. Çünkü iletişim araştırmalarına ilişkin hiçbir konu basının geçmiş bilinmeden tam olarak yazılamaz. Ermenice basın¹¹ eğitim, kültür, etik tartışmalarını bilmeden bugün yapılacak etik tartışmaları eksiktir, yetersizdir. Bu yetersizlik bizi ABD’de geliştirilen etik tartışmalarına mahkum etmekten başka bir sonuç yaratamaz. Aynı biçimde yerel basının gelişimi, varlık koşulları bilinmeden genel değerlendirme yapma olanağı yoktur. Bu eksikler giderilmeden yeni medyaya ilişkin değerlendirmeler kaçınılmaz olarak eksik kalacaktır.

Türkiye’de evrensel gelişmeye yapılan özgün katkıların daha iyi bilinmesi ve incelenmesi de dikkat edilecek bir başka konudur. Cumhuriyet’in kurulduğu yıllarda özerk iletişim kurumlarının oluşturulması (Anadolu Ajansı ve Telsiz Telefon Türk Anonim Şirketi), bunların başarısızlığı ilgiyi hak edecek konulardır. Tek parti döneminde gazetecilik mesleğine verilen önemin göstergesi olan eğitim, örgütlenme ve etik konularının tekrar tekrar gözden geçirilmesi basmakalıp yanlışları sürdürmeyi önleyecektir.

İletişim üzerine düşünmek yaşadığımız coğrafya ile sınırlı değildir. Cavit Orhan Tütengil’in *İngiltere’de Türk Gazeteciliği*’ni hatırlayıp ufkumuzu genişletmeliyiz. Dünyanın dört bir yanına göç eden Türklerin iletişim olanaklarını nasıl kullandıklarını izlemek araştırmacıların dikkatini çekmelidir. Unutmadan, bugün hiçbir iletişim fakültesinde Amerikan, Rus, Çin, Alman, Fransız ya da İngiliz basın uzmanı bulmak da olası değildir. İletişim alanında bunca fakülte ve bunca akademisyeni yıllarca oyalayacak konu vardır. Belki kafamızı kaldırıp etrafımıza bakma zamanı gelmiştir.

Vurgulanması gereken son bir nokta, iletişim alanında teknolojik gelişmelerin ABD’de hızla kullanıma soktuğu yeni gelişmelerdir. Yeni medya adıyla anılan bu gelişmelerin insanlara sunduğu olağanüstü olanaklar mutluluk kaynağıdır. Herkes istediği doyumunu bu yeni olanaklarla elde etme olanağına kavuşmuş görünmektedir. İletişim alanında çalışanlar da herkes gibi bu olanakları kullanıp bilgiye ulaşımalarını geliştirebilirler. Ama unutmamaları gereken konu, Sümer ve Mısır uygarlıklarından bu yana, devletin ortaya çıktığı MÖ 3000’lerden bu yana iletişim siyasal iktidarın hizmetinde ve denetimindedir. Yeni medya olanaklarının buna bir son verdiğini düşünürken, 2018’in ilk yarısında *Facebook* ve *Google* şirketlerinde yaşananlar fazla bir değişim olmadığını,

---

¹¹ Tek çiçekle bahar gelmez diye bilinir ama bir tek çiçek baharın/umudun habercisi olabilir. *Agos* gazetesi üzerine yazılan tez belki bu alandaki başka çalışmaların işaretidir. Bkz: (Eraslan, 2007.)

ABD hükümetinin olağanüstü olanakları başkalarına karşı daha üstün konuma gelebilmek için kullanma gayreti içinde olduğunu gösterdi. İletişim alanında çalışanlar bu gelişmeleri dikkatle izlemek ve değerlendirmek zorundadırlar.

Kaynakça

- Atabek, Ü. (2018). *Matbaadan Bilgisayara-Türkiye’de Kitle İletişimi Dün-Bugün-Yarın*. (1. Cilt). Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Bayram, M. (2005). *Sosyal ve Siyasal Boyutlarıyla Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi*. Konya: Nüve Kültür Merkezi.
- Berkes, N. (1973). *Türkiye’de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Eraslan, H. (2007). *Agos (1996-2005) Türkçe-Ermenice Bir Gazetenin Tarihi*. Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi 40. Yıl Kitaplığı.
- Güntekin, R. N. (tarih yok). *Anadolu Notları*. (1. Cilt). İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi.
- Korkmaz A. (2014). “Tan Olayı ve Zekeriya Sertel’in ABD’ye İltica Girişimi”. *İletişimin Devrim Yılları Hıfzı Topuz’a Armağan*. (19-51). İstanbul: İLAD-Hiperlink Yayınları.
- Mardin, Ş. (1969). *Din ve İdeoloji*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayınları.
- Oskay, Ü. (1985). *Kitle Haberleşmesi Teorilerine Giriş: Seçilmiş Parçalar*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Yayınları.
- Özel, S. (2018). *Uğur Olsun! Bir Devrimcinin Öyküsü*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Schramm, W. (1985). “Haberleşme Nasıl İşler?”. Ü. Oskay (der./çev.) *Kitle Haberleşmesi Teorilerine Giriş: Seçilmiş Parçalar*. (99-134). Ankara: Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Yayınları.
- Sertel, S. (1969). *Roman Gibi*. İstanbul: Ant Yayınları.
- Şirin, F. S. (2014). *İmparatorluk’tan Cumhuriyet’e Bir Aydın: Falih Rıfki Atay*. İstanbul: Tarihçi Kitabevi.
- Tezcan, A. (2007). *Ahmet Emin Yalman*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Umar, S. (2016). *Çöl Devriyesi Ürdün Anıları*. İstanbul: Boyut Yayıncılık.
- Uyanık, M. (2007). *Yeni Okulun Ders Vasıtalarından Gazete*. Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Kırkıncı Yıl Kitaplığı.
- Uzun, R. (2010). *Unesco Kitle İletişim Bildirgeleri*. Ankara: Unesco Türkiye Milli Komisyonu Yayını.
- Yalman, A. E. (2018). *Modern Türkiye’nin Gelişim Sürecinde Basın 1831-1913*. (B. Keşoğlu, çev.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.